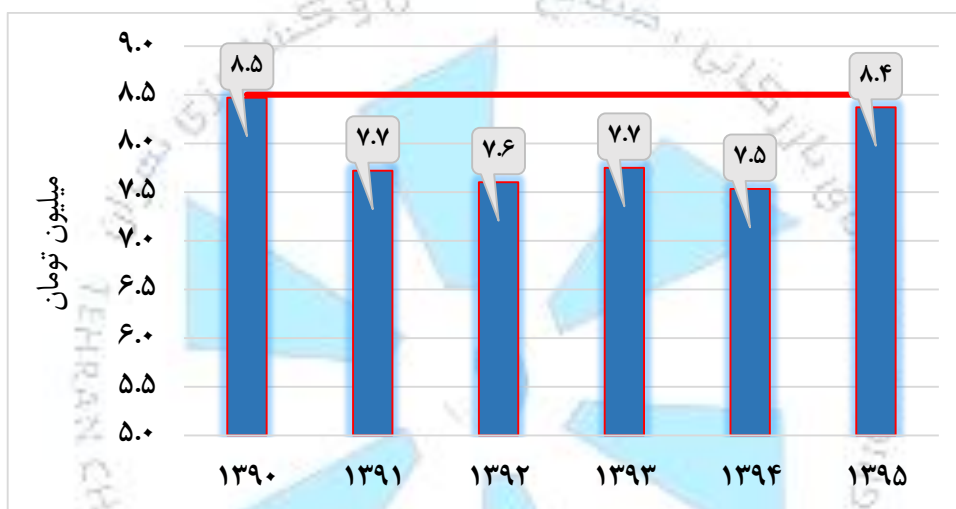

خروج از رکود و گذار به سمت رشد پایدار

وضعیت تولید ناخالص داخلی یکی از شاخص های مهم بررسی عملکرد یک اقتصاد است. میزان تولید ناخالص داخلی، حجم هر اقتصاد را نشان می دهد و میزان سرانه این شاخص می تواند به عنوان شاخصی از وضعیت رفاه به کار گرفته شود. علی رغم رشد ۱۲٫۵ درصدی تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۹۵، سرانه تولید ناخالص داخلی در این سال، به رقم ۸ میلیون و ۴۰۰ هزار تومان رسیده که ۱۰۰ هزار تومان کمتر از سال ۱۳۹۰ است. بنابراین وضعیت رفاهی مردم ایران در پنج سال اخیر نه تنها بهبود نیافته بلکه تضعیف نیز شده است (شکل ۱). در ادامه دلایل وقوع این کاهش رفاه بررسی می شود.

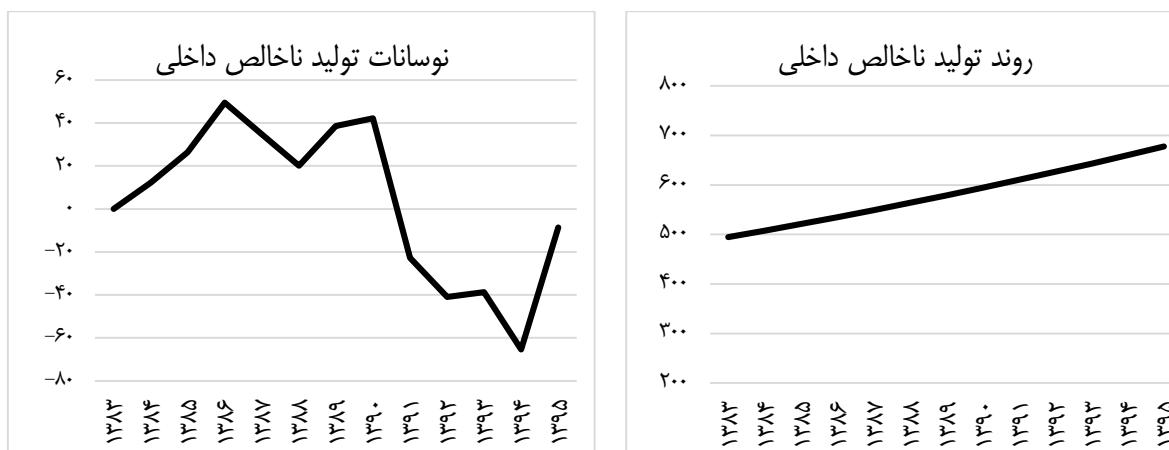
شکل ۱: تولید ناخالص داخلی سرانه (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ (میلیون تومان).

منبع: بانک مرکزی، مرکز آمار ایران و محاسبات محقق.

اقتصاددانان معمولاً برای بررسی دقیق تر وضعیت تولید ناخالص داخلی، آن را به دو قسمت تقسیم می کنند. قسمت اول، نوسانات تولید ناخالص داخلی (افزایش یا کاهش حول روند بلند مدت) است و قسمت دوم، روند بلندمدت تولید ناخالص داخلی است (شکل ۲).

شکل ۲: روند و نوسانات تولید ناخالص داخلی بین سال های ۱۳۸۳-۱۳۹۵. (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰-هزار میلیارد تومان)

منبع: بانک مرکزی.

معاونت بررسی های اقتصادی

نوسانات اقتصادی شرایط رونق و رکود را تعیین می‌کند و مبین چرخه‌های تجاری است. ابزارهای استفاده شده برای کنترل نوسانات بیشتر شامل سیاست‌های پولی و مالی است. بالا بودن نوسانات اقتصادی بیشتر مشکل کشورهای توسعه یافته است.

شیب صعودی روند تولید ناخالص داخلی نشان دهنده افزایش رفاه مردم یک کشور است. عوامل اثرگذار بر روی این شیب شامل وجود بخش خصوصی قوی، محیط زیست پایدار، سهم بالای طبقه متوسط، شیوه تعامل با دنیا و سایر عوامل از این دست است. به عنوان مثال در کشور چین این شیب زیاد و در کشور آمریکا این شیب کم است. معمولاً روند تولید ناخالص داخلی مسئله و مشکل کشورهای در حال توسعه است.

وقوع رکود تورمی و خروج از آن (موضوع قسمت اول)

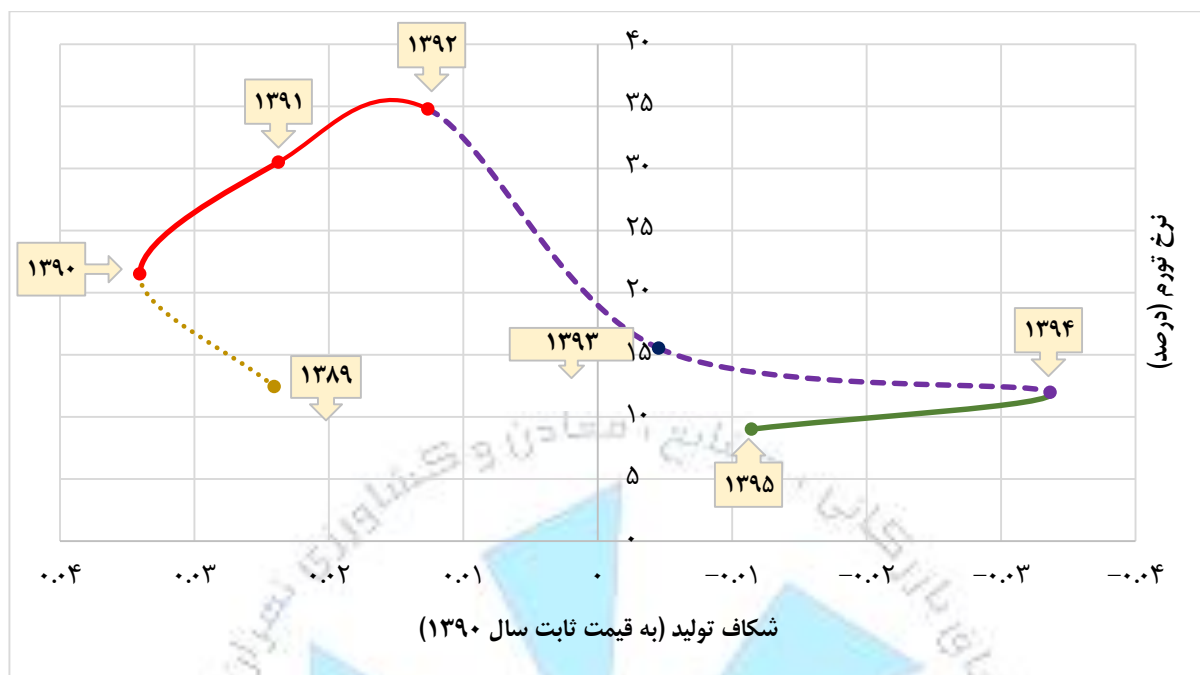
مشاهده روند اقتصاد کشور نشان دهنده وقوع رکودهای تورمی فراوانی در اقتصاد ایران است. اما رکود تورمی سال ۱۳۹۱ شدیدترین رکود تورمی اقتصاد کشور بعد از سال‌های جنگ است. به طوری که، از تابستان ۱۳۹۰ تا بهار ۱۳۹۲، تولید ۱۴ درصد، مصرف ۱۳ درصد و سرمایه‌گذاری ۳۶ درصد کاهش یافته و در عین حال سطح قیمت‌ها ۷۰ درصد افزایش داشته است.

بر اساس تحقیقات صورت گرفته، علل وقوع رکود تورمی در کشور دو عامل اثرات مستقیم و غیرمستقیم تحریم‌ها و سیاست‌های پولی و مالی کج‌دار و مریز^۱ در سال‌های قبل از ۱۳۹۰ بوده است. همان‌طور که در شکل ۳ نشان داده شده، از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ اقتصاد وارد رکود تورمی می‌شود، به این معنی که هم تورم افزایش یافته و هم شکاف تولید^۲ کاهش یافته است (منحنی قرمز رنگ). به عقیده اکثر کارشناسان مؤثرترین راه جهت مقابله با رکود تورمی در کشوری مثل ایران، تغییر پارادایم پولی و مالی به یک نظام مالی و پولی مقاوم در برابر تورم با استفاده از تغییر انتظارات تورمی در مردم است. در این پارادایم جدید، بانک مرکزی از ابعاد مختلف مستقل از دولت است، دولت کسری بودجه خود را کاهش داده و به بانک مرکزی فشار نمی‌آورد. همچنین سیاست‌های پولی به صورت سیاست‌هایی قاعده‌مند با نگاهی رو به جلو و بر اساس تورم انتظاری تغییر می‌کند.

۱. انقباض و انبساط‌های مداوم و پیاپی

۲. منظور از شکاف تولید (Output Gap) فاصله لگاریتمی تولید ناخالص داخلی حقیقی از تولید بالقوه است. در اینجا تولید بالقوه از میانگین روند تولید بلندمدت اقتصاد (میانگین رشد اقتصادی) بین سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۸۳ بدست آمده است.

شکل ۳: منحنی فیلیپس در اقتصاد ایران بین سالهای ۱۳۸۹-۱۳۹۵.

منبع داده‌ها: بانک مرکزی

توضیح: در این نمودار هر چه به سمت راست و بالا حرکت شود، وضعیت اقتصاد بدتر می‌شود و نشان دهنده وقوع رکود تورمی است.

با آمدن دولت یازدهم و اجماع بین سران قوا بر سر حل مسئله هسته‌ای از یک طرف انتظارات تورمی کاهش یافت و از طرف دیگر دولت یازدهم کنترل تورم را به عنوان یکی از اهداف اصلی خود در نظر گرفت. همان‌طور که در شکل ۳ نیز مشخص شده است، از سال ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۴ تورم کاهش یافته و شکاف تولید نیز همزمان کاهش می‌یابد (منحنی بنفش). به عقیده برخی کارشناسان یکی از علت‌های اصلی کاهش شکاف تولید، وجود اختلال در نظام بانکی بوده است. همچنین، کاهش قیمت نفت در سال ۱۳۹۴، یکی از دلایل دیگری است که موجب کاهش تورم دولت و کاهش تقاضا در اقتصاد شد.

از بهمن ماه ۱۳۹۴ با توافق بر سر حل مسئله هسته‌ای (برجام)، تولید و صادرات نفت افزایش یافت. مطابق گزارش بانک مرکزی، میزان صادرات نفت در سال ۱۳۹۵ حدود ۴۱ درصد و ارزش افزوده نفت به قیمت ثابت ۱۳۹۰ حدود ۶۲ درصد افزایش یافته است. افزایش ارزش افزوده بخش نفت به بقیه بخش‌های اقتصاد نیز سرایت کرده و در سال ۱۳۹۵ هم تورم کاهش یافته و هم شکاف تولید بهبود یافته است (منحنی سبز).

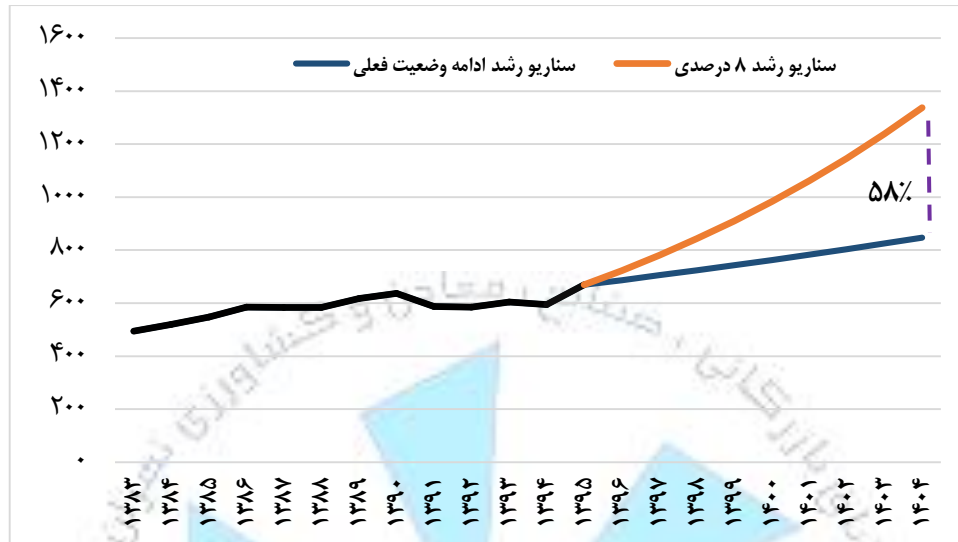
گذار به سمت رشد پایدار (موضوع قسمت دوم)

مشکل اصلی اقتصاد ایران کم شیب بودن روند افزایشی تولید ناخالص داخلی است. در صورتی که اقتصاد کشور تا افق ۱۴۰۴ با همین روند رشد از سال ۱۳۸۳ رشد کند؛ تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۴ به قیمت ثابت ۱۳۹۰ به ۸۴۷ هزار میلیارد تومان خواهد رسید. اما در صورتی که بتوان تا افق ۱۴۰۴ به رشد ۸ درصدی دست پیدا کرد، آنگاه تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۴ به ۱۳۳۸ هزار میلیارد تومان می‌رسد، که حدود ۵۸ درصد بیش از سناریو

معاونت بررسی های اقتصادی

ادامه رشد وضعیت فعلی است. البته بدون تغییر در ساختارهای فعلی اقتصاد ایران، امکان برون رفت از مسیر رشد پایین وجود ندارد.

شکل ۴: روند بلندمدت تولید ناخالص داخلی بین سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵. (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰-هزار میلیارد تومان)

منبع داده‌ها: بانک مرکزی

اصلاح وضعیت فعلی نظام بانکی، تقویت بخش خصوصی، رفع تبعیض بین بخش خصوصی و دولتی، بهبود تعامل با دنیا و جذب سرمایه‌های خارجی و مهم‌تر از همه اجماع بر سر حل مشکلات اساسی کشور کلید تغییر وضعیت فعلی اقتصاد ایران است.

منابع

مدنی زاده، سید علی و رحمتی، محمد حسین. "رکود تورمی و راه‌های خروج". پژوهشکده پولی و بانکی. آذر ماه ۱۳۹۳.

مدنی زاده، سید علی. رحمتی، محمد حسین و نجفی، فاطمه. "رکود تورمی در ایران، نظم‌های آماری و عوامل آن". پژوهشکده پولی و بانکی. آذر ماه ۱۳۹۳.

نیلی، مسعود. "واکاوی رشد اقتصادی ایران در سال‌های آتی: تله رشد پایین یا گذار به رشد بالا". دوازدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت پروژه. تهران. بهمن ماه ۱۳۹۵.

نیلی، مسعود و همکاران. "اقتصاد ایران به کدام سو می‌رود؟". انتشارات دنیای اقتصاد. ۱۳۹۵.

تهیه شده توسط پیام نوروزی

تیر ماه ۱۳۹۶